

Неводнича Ірина Олексіївна
асистент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти,
Коваленко Ніна Євгенівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності Спеціальна освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК СЕНСОРНИХ ФУНКЦІЙ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти в Україні особливої ваги набуває проблема забезпечення повноцінного розвитку дітей із особливими освітніми потребами, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). За даними психолого-педагогічних і логопедичних досліджень, спостерігається тенденція до зростання кількості дітей дошкільного віку з різними формами мовленнєвих порушень, що зумовлює необхідність удосконалення змісту та технологій корекційно-розвиткової роботи в закладах дошкільної освіти [1].

Сенсорний розвиток у середньому дошкільному віці є базисом формування пізнавальної діяльності, мовлення, мислення та інших вищих психічних функцій. Саме в цей період інтенсивно формуються сенсорні еталони (колір, форма, величина, просторові відношення), удосконалюються процеси сприймання, розвивається здатність до аналізу й синтезу властивостей предметів. Для дітей із ЗНМ характерними є не лише порушення звуковимови, лексико-граматичної та фонематичної сторін мовлення, а й недостатня сформованість сенсорної сфери, що ускладнює процес пізнання довкілля та засвоєння освітнього матеріалу [3].

Несформованість сенсорних еталонів, труднощі диференціації кольору, форми, величини, просторових відношень негативно позначаються на розвитку мовлення, обмежують словниковий запас, знижують пізнавальну активність та гальмують формування передумов навчальної діяльності. У подальшому це може спричиняти труднощі шкільної адаптації, зокрема під час опанування навичок читання й письма [2].

Попри наявність ґрунтовних наукових праць із проблем мовленнєвого розвитку та сенсорного виховання дошкільників, питання комплексного вивчення й оптимізації сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ потребує подальшого теоретичного осмислення та практичного вдосконалення.

За результатами обробки емпіричних даних було визначено рівні сформованості сенсорного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ.

Для оцінювання когнітивної складової сенсорного розвитку було використано проєктивну методику «Кубики» (Ю. Нікітін), спрямовану на виявлення здатності дітей розпізнавати колір, форму, величину предметів, їх просторове розташування, а також працювати за зразком і проявляти елементи творчості.

Дітям пропонувалися завдання з набору Нікітіна: скласти квадрат за зразком, продовжити запропоновану серію фігур, визначити «зайвий» елемент. За потреби надавалися додаткові пояснення. Оцінювалися самостійність виконання, кількість допущених помилок, число спроб і витрачений час.

Аналіз результатів показав, що високий рівень у ЕГ продемонстрували 19,3% дітей, у КГ - 29,2%. Ці дошкільники правильно й швидко виконували завдання з першої спроби, без сторонньої допомоги, упевнено розрізняли форму, колір, величину та просторове розміщення предметів, діяли ініціативно й творчо.

Середній рівень був характерний для 39,2% дітей ЕГ та 39,4% КГ. Діти загалом справлялися із завданням, однак припускалися неточностей у відтворенні форми, розміру чи розташування елементів, потребували додаткових пояснень і більше часу на виконання.

Низький рівень виявлено у 42,3% дітей ЕГ та 32,3% КГ. Такі дошкільники демонстрували недостатню зацікавленість, відтворювали лише окремі елементи, часто розташовували фігури нелогічно, систематично потребували допомоги дорослого й перевищували відведений час. Отримані результати

свідчать про недостатню сформованість сенсорних еталонів і обмежений сенсорний досвід.

Для вивчення емоційно-мотиваційної складової було застосовано методику «Мій будинок» (П. Катанюк), що дозволила оцінити рівень обізнаності дітей із кольорами, формами, просторовими відношеннями, а також їхню активність у художньо-продуктивній діяльності.

Більшість дітей із задоволенням долучалися до роботи, однак не всі доводили її до завершення. Під час бесіди за малюнками вони здебільшого правильно називали колір і форму зображених об'єктів, проте відчували труднощі у визначенні просторових відношень (розташування будинку, хмар, трави).

Середній рівень зафіксовано у 39,3% дітей ЕГ і 50,6% КГ. Діти виконували завдання, однак плутали назви кольорів, не завжди могли пояснити просторове розміщення об'єктів, потребували допомоги педагога.

Високий рівень продемонстрували 10,2% дітей ЕГ та 15,3% КГ. Вони виявляли ініціативність, зацікавленість, упевнено орієнтувалися у сенсорних ознаках предметів і правильно їх вербалізували.

Низький рівень встановлено у 39,3% дітей ЕГ і 34,1% КГ. Для цих дітей характерною була пасивність, труднощі у завершенні роботи, обмежене розуміння сенсорних характеристик зображених об'єктів.

Загалом за цим критерієм в обох групах переважав середній рівень, що свідчить про недостатню сформованість практичних умінь і знань щодо властивостей предметів та способів їх дослідження.

Практичну складову сенсорного розвитку було досліджено за допомогою «Тесту Круглера» (модифікація О. Безпалько), спрямованого на оцінку сформованості практичних дій, креативності та здатності до нешаблонного мислення.

Більшість дітей охоче виконували завдання (малювання квітки), однак не всі змогли правильно відтворити просторові співвідношення елементів зображення.

Середній рівень продемонстрували 45% дітей ЕГ та 20% КГ. Вони припускалися помилок у визначенні просторових відношень, частково плутали назви кольорів. Високий рівень зафіксовано у 15% дітей ЕГ та 20% КГ. Їхні роботи відзначалися творчістю, цілісністю, логічністю; діти активно включалися в мовленнєво-творчу діяльність.

Зведений аналіз показав, що на констатувальному етапі переважна більшість дітей ЕГ мала середній (44,4%) і низький (41,3%) рівні сенсорного розвитку. У КГ відповідні показники становили 44,3% і 35,8%. Високий рівень продемонстрували 14,3% дітей ЕГ і 19,9% КГ.

Отже, значна частина дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ характеризується недостатньою сформованістю сенсорних умінь і навичок, зокрема щодо розрізнення форми, кольору, величини та просторового розміщення предметів. З огляду на це виникає необхідність проведення цілеспрямованої формувальної роботи. Доцільним вважаємо розроблення та впровадження методики сенсорного розвитку із використанням засобів арт-терапії та продуктивних видів діяльності, зокрема конструювання.

Список використаних джерел

1. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5–6 років : навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 2007. 56 с.

2. Качук Н. Специфіка організації предметно-ігрового середовища в контексті сенсорного розвитку дітей. URL: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/kachyk.pdf>.

3. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського* : зб. наукових праць. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. № 3-4. С. 151–153.